

Лариса Залеська Онишкевич

ПОТРІЙНЕ «Я» ЕДВАРДА ОЛБІ: світова прем'єра в Принстоні, Нью-Джерсі, США

(Edward Albee: «Me, Myself and I»)

Едвард Олбі гідно відзначає своє вісімдесятиліття. Після попередніх 27 п'єс він подарував любителям жанру свій новий твір. Олбі шанують як одного з найкращих американських драматургів ХХ століття; а тепер він також єдиний із тих великих драматургів, який залишився з нами після відходу Юджина О'Ніла, Теннессі Вільямса, Артура Міллера та Августа Вілсона (перший драматург африканського походження, що потрапив до цього списку).

Він – заслужений патріарх. Він – автор, актор і режисер. Та перші кроки цього американського автора були дивними: прем'єра його першої п'єси «Зоопаркова історія» відбулася у Відні 1959 р., і вже тільки через рік – в Америці; подібно було і з третьою п'єсою «Смерть Бессі Сміт», яку вперше поставили в Берліні 1960 р., і лише через рік – на американському континенті. Після них, а зокрема після «Хто боїться Вірджинії Вулф?» (1962), ім'я автора остаточно закріпилося в американській драматургії¹. Олбі віддали належну шану: три Пуліцерівські премії, три премії «Тоні», нагорода Центру ім. Кеннеді, а також Національна медаль мистецтва (золота медаль за драму). Не дивно, що він – перший драматург, нагороджений стипендією Принстонського університету і театру МакКартер у програмі драматургійної творчості. В час осіннього семестру 2007 року він також проводив семінари в університеті, тож студенти мали змогу обговорити з автором п'ятнадцять його п'єс. Організатори такої співпраці вважають, що це прекрасна формула для наслідування університетам і театрам. Водночас із програмою в університеті директорка театру МакКартер замовила авторові нову п'єсу. Олбі запропонував недокінчену п'єсу «Me, Myself and I», або «Потрійне я». Він почав її писати, коли вмирав його друг – у період від діагнозу до останніх тижнів життя (нагадує писання «Одержимої» Лесі Українки). Та, попри це, п'єса схожа на комедію-фарс, із дуже прихованими глибокими думками (щось у стилі Піранделло

чи Беккета², а найбільше – Ігоря Костецького). Ця п'єса – ніби один крок після Костецького, який грайливо заторкував тему ідентичності в кількох своїх п'єсах («Близнята ще зустрінуться» 1947 р. та «Дійство про велику людину» 1948 р.). Цю п'єсу Олбі можна також порівняти і з новелою Хвильового «Я (Романтика)», де йшлося про роздвоєння, чи радше розстроєння, ідентичності. У «Потрійнім я», здавалося б, дуже простенька фабула: в матері є двоє близнят, яким уже по 28 років. Чоловік покинув її по народженні хлопчиків, пообіцявши, що колись приїде на чорних пантерах і привезе великі смарагди, бо любить її понад усе. Лікар, який був при пологах, почав опікуватися матір'ю та дітьми, і з часу їхнього народження живе разом із ними. Мати назвала одного сина ОТ-ТО (всі літери великі, а вимовляти треба з притиском), а другого – отто (з малої літери, треба вимовляти м'яко). Вона звертала увагу на «симетрію», бо діти дуже подібні, власне, ідентичні, а симетрія зберігається і в імені (однаково звучить, якщо читати справа наліво, і навпаки). Крім самої назви³, це знову акцент на мові! Дуже скромні декорації цієї постановки допомагають зосередитися на діалозі та мові – улюбленому засобі Олбі. Натомість автор був вимогливішим до сценографії. Том Лінч випробовував аж двадцять дві різні макети-моделі, доки дійшов до тієї, що задовольнила режисера й автора: в першій дії на сцені – тільки широке ліжко, а в другій – два односпальні ліжка. В першій дії в ліжку Мама й

Тайн Дейлі і Браян Мюррей. «Потрійне я» за Едвардом Олбі. Принстон, січень 2008.

Едвард Олбі та режисер Емілі Манн.

Майкл Еспер і Колін Доннел у виставі «Потрійне я». Всі фото Т.Чарлза Еріксона.

Лікар. Вона в нічній сорочці, а він – у костюмі, на поруччі ліжка навіть капелюх. Входить один із братів. Мати (як і всі решта) не знає, який саме: «Ти не той, що мене любить?», – запитує вона. Вона лише знає, що один її любить, а другий – ні. Син відповідає: «Ти ніколи мені не скажеш, хто я». Мати скаржиться: «Ти живеш тут двадцять вісім років, а я й досі не знаю, хто ти». Вона скаржиться, що знає тільки, що обоє хлопців – її сини, і коли вони прийдуть до неї, то вона може їх зробити одним. Один син розповідає, як ще дітьми обоє братів дуже хотіли знати, хто з них старший (себто хто першим народився). Мати відповідала, що вони народилися водночас, хоча ОТТО приписує собі першість. Він активніший, агресивніший. Тепер він вирішує виїхати в Китай і стати китайцем, а отто перестане існувати.

У другій дії ОТТО вдає, що не бачить брата, ніби того не існує. Це дуже потрясло отто: він запитує, як це можливо, адже ОТТО на нього дивиться. Ображений отто нагадує ОТТОВі, як це було колись, коли «ми були собою і одне одним». У сцені між Матір'ю та Лікарем під час пікніка відбуваються словесно-граматичні ігри про крилаті вислови, ідіоми й афоризми – в стилі Беккета («один із вас правий»). Мати дискутує про те, що отто має дівчину, Маврін, яка має їх відвідати. При цьому Мати каже, що любить обох синів і зробить усе, аби лиш їх охороняти. Це більше стосується Маврін (і того, як вона може відчужити отто від матері), аніж до ОТТО, який хоче їхати в Китай.

Та ОТТО користується ситуацією: коли приходить Маврін – вона думає, що перед нею отто, і віддається його братові. Очевидно, коли пізніше надходить отто, все стає ясно, і отто від цього ще більше пригнічений. Маврін запевняє, що любить його, отже він справді існує. ОТТО ж прагне переконати отто, що той не існує, що ОТТО має справжнього двійника в дзеркалі, і саме він є справжнім його братом, себто ним (ОТТО), і називається він також *Отто* (але треба писати курсивом). У них ідентичне ДНК. ОТТО врешті визнає, що він справді злий, а отто – цілком добрий, тож вони не можуть бути братами (себто двійниками), бо це їх різнить. У цей напружений момент з'яв-

ляється давно зниклий Батько; його шикарний віз тягнуть дві чорні пантери. На возі повно величезних смарагдів. Мати думає, що тепер усе стане на свої місця і все буде добре. Та спершу вона має провчити чоловіка, який зник на двадцять вісім років, проте перебирає міру: чоловік не хоче її слухати і їде геть.

Олбі зумів зачепити тему ідентичності, та не розв'язати її. Він тільки подразнив думку, зацікавив глядачів, а потім поїхав і полетів, ніби той Батько. Та, як і зазвичай, він мусив кинути камінчик у бік жінок, зокрема Мами. Олбі був сиротою, доки його усиновила одна багата родина, та він ніколи не виявляв прив'язаності чи любові до них, зокрема до своєї названої мами. Тому майже в кожній його п'єсі матір не показано тепло або прихильно. Пов'язана з цим тема ідентичності виникає в нього в різних значеннях – і як тема стосунків між родичами або взагалі близькими людьми. Тема родинної кризи наявна від «Хто боїться В'єтнамської Вулф?» до «Делікатної рівноваги» чи «Вже по всьому». Та автор зізнається, що його твори – це «атака на замітники справжніх цінностей у нашому суспільстві, це осуд самовдоволеності, жорстокості, безсилля, порожнечі, це протест проти вигадки, що все чудово й безхмарно в цій країні, що зсувається»¹.

Олбі все життя був в опозиції до «нормального», до «істеблішменту», до прийняттого, наявного. І цей коментар – підтвердження тому. Та в п'єсі поєднано як вічні, так і сучасні актуальні теми. Близнята тут – це вічне змагання між добром і злом (чи то в суспільстві, чи в кожній людині). Це змагання в міфічному всесвіті. У деяких міфологіях батько двійнят – бог. Не дивно, що Батько в цій п'єсі з'являється, немовби грецький бог, зі своєрідними псевдо-кіньми (ця заміна – вияв чудового почуття гумору автора). У творі бачимо також перегуки з екзистенціалістськими теоріями справжнього існування (згадаймо Сартра, який вважав, що людина існує тільки в очах людини, яка дивиться на неї). ОТТО хоче це заперечити й у такий спосіб знищити брата, а Маврін заперечує це своєю любов'ю. Цей дискурс, як і постійні словесні ігри, мають забарвлення Театру жорстокості, та вони ближчі до Теат-

ру абсурду, з натяками на абсурдність існування людини. Тут – заперечення автором гармонійності-симетрії в іменах братів, аж до браку гармонійності в довкіллі. Тому напруження, відчай – а водночас і сміх. Це бачимо навіть у декораціях: коли в ліжку Мати в нічній сорочці, то Лікар – у костюмі, з капелюхом наготові (бо Лікар – лише гість на ті двадцять вісім років). Він не є ані чоловіком, ані батьком хлопців, він – вічний гість. Людина бореться з ірраціональною реальністю, з абсурдністю. Про це свідчить також «вибір» стати китайцем, коментар автора стосовно проблеми еміграції в культурно неподібні країни зі швидкою зміною громадянства. Коментар на сучасні цінності – це заміна справжнього брата віртуальним.

Ця п'єса – перша світова прем'єра Олбі у Принстоні, хоча вже третя, поставлена в театрі директором-режисером Емілі Манн. Вона співпрацює з Олбі вже понад 25 років, і, може, через те, що вона також драматург, вони знаходять спільну мову. До «Потрійного я»² дуже добре підбрано темп, що необхідно для вмілого словесного двобою, який постійно відбувається на сцені. Все виглядає як жарти і сміх. Зі сміхом завершується дивна сцена з пантерами. Та проголошені думки нуртують у сприйнятті глядача і викликають чимало питань про стосунки між родичами та про власну ідентичність. Саме це і становить суть п'єси Олбі вже п'ятдесят років, суть п'єси цього визначного драматурга Америки.

¹ Детальніше про життя Олбі і його п'єси у моїй статті «Едвард Олбі в житті й на сцені», Просценіум, 2(3), 2002, 32-34.

² Під час публічної зустрічі у Принстонській бібліотеці, Олбі зізнався, що для нього Беккет – це «один із найпростіших, найвиразніших, найсмійніших і дуже глибоких драматургів двадцятого століття». Текст подала: Ellen Gilbert, «Of Pulitzers and Pirandello: Two Old Friends Have a Chat», «Town Topics», January 9, 2008, 27.

³ Назви не можна буквально перекласти; вона складається з трьох слів, які в англійській мові можна вживати в різних ситуаціях зі значенням «я» (я, мене, я сам). Це важливий засіб, бо в п'єсі йдеться про три різні варіанти братів або себе. Олбі у своїх п'єсах любить гратися словами.

⁴ Цитата з: Stuart Duncan «Double the Pleasure. McCarter Theatre premieres «Me, Myself & I». «Time Off (Princeton Packet)», February 1, 2008, 10.

⁵ Матір грала Тайн Дейлі, Лікаря – Браян Мюррей, ОТТО – Майкл Еспер, отто – Колін Доннел, а Маврін – Шарлот Перрі.